

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE HANÇER VE FIGÂNÎ’NİN HANÇER REDİFLİ KASİDESİ ÜZERİNE*

Hanife KONCU**

ÖZET

Klasik Türk şiirinde savaş âletleri, şairin benzetme dünyası içinde önemli bir yer tutmaktadır. Makalede bu savaş âletlerinden “hançer” üzerinde durulmuş ve tespit edilebildiği kadarıyla onunla ilgili benzetmeler, ona verilen sıfatlar ve özellikler gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca “hançer”in hangi şairler tarafından redif olarak kullanıldığı belirtilmiş ve “hançer”in redif olarak kullanıldığı şiirlere örnek olmak üzere Figânî’nin kasidesi hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, hançer, hançer redifi, Figânî.

Arapça’da *hancer*, *hincir*, *hincer* ve *cenbiyye* kelimeleriyle karşılanan hançer,¹ eski savaş âletlerinden biridir. Bu kelime Farsça’da *deşne* olarak yer almaktadır ve Lâristan halkının kullandığı hançer çeşidi manasındadır.² Bele veya boyna asılarak taşınan bu âlet, eğri ucu sebebiyle iyi saplanır ve iyi yaralar.³ *Burhân-ı Kâin*’de, “hencer-i felek: Zuhûr-ı subh ve tulu’-i

* Uluslararası Trabzon ve Çevresi Kültür ve Tarih Sempozyumu, 16-18 Mayıs 2006’da sunulmuş bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Yard. Doç. Dr., MSGSÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi / hkoncu@gmail.com

¹ Tülin Çoruhlu, “Hançer”, *DİA*, C.15, İstanbul 1997, s. 548.

² Ziya Şükün, *Farsça-Türkçe Lûgat-Gencine-i Güftar-Ferhengi Ziya*, C. II, İstanbul 1996, s. 914. Ayrıca aynı sözlükte “deşne-i subh”un “sabahın aydınlığı” manasına geldiği de yer almaktadır (s. 914). İskender Pala da benzer bir bilgiyi vermektedir: “‘Deşne-i subh’ tamlaması, ‘tanyeri’ anlamına gelir ki tan yerinin önce bir hançer şeklinde aydınlanması esasına dayanır. Bu nedenledeşne kelimesi daha çok aydınlık ve parlaklık ile birlikte düşünülür (İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara, tarihsiz, s.128).

³ Tülin Çoruhlu, *a.g.m.*, s. 548.

âfitâptan dahi kinaye olunur”, “hencer-ı sîm: Amûd-i subhtur ki şekli müstatil-i subh-i sâdiktur.”, “hencer-i zer: Güneşin ibtidâ-yı tulu’unda hançer sıfat ser-zede-i zuhur olan cirm-i hilâlisinden kinayedir. Subh-i sâdikın inşikakında zahir olan şekli müstatilden dahi kinaye olunur.”⁴ şeklinde hançerle yapılmış terkipler bulunmaktadır ki gerek bunlarla gerek *hançer-i felek*⁵ tamlamasıyla “güneşin doğuş zamanı, tan vakti” anlatılmaktadır.

Hançer, tarihi çok eskiye gitmeyen bir silahtır. İlk kez Mezopotamya’da Sâmi uygarlığında kullanıldığı belirlenen bu silah, Araplar aracılığıyla geliştirilmiştir. Osmanlılar’da *hançer-i Dımışkî* denilen Şam hançeri en meşhur hançerdir. Bu hançer çeşidi yeniçerilerin büyük beğenisini kazanmış ve İstanbul’da da imal edilmiştir. Orta Asya’da namluları üzerinde bitki motifleri yer alan *Türkmen hançeri* ünlüdür. Anadolu’da ise belin sol tarafına takılan, uzun namlulu ve ucu az kavisli hançerler kullanılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde hançerlerin kabza yapımına da büyük önem verilmiş, özellikle namlularına tıpkı kılıçlarda olduğu gibi Kur’ân-ı Kerîm’den ayetler ile çeşitli duâlar yazılmıştır.⁶

Sembolik olarak hançer, “kanlı ölüm, ihanet, şiddet”⁷ manalarına gelmektedir. Yaşar Çoruhlu, J. C. Cooper ve John Murray’dan aktararak hançeri, “çeşitli ilahların amblemi, kını dişiliğin ve kendisi erkekliğin sembolü sayılmıştır. İlahların yenilmez gücünü ifade eden hançerin, Asurlularda erken devir Türklerinde olduğu gibi kan kardeşliği töreninde kullanılması, ayrıca onun korkunç vecheli tanrıçaların (örneğin Hindu/Budist tanrısı Kali’nin) simgesi olması da dikkati çekmektedir”⁸ şeklinde anlatılmaktadır. Aynı kaynakta özellikle demirin Türkler arasında kutsal olarak kabul edilmesi dolayısıyla ondan yapılan hançer ve kılıç gibi âletlerin kutsal sayıldığı ve bu sebeple onların büyümlü güçleri sembolize ettiği

⁴ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Ankara 2000, s. 337.

⁵ Mehmet Kanar, *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2000, s. 484.

⁶ Tülin Çoruhlu, *a.g.m.*, s. 548, 549.

⁷ Gertrude Jobes, *Dictionary of Mythology Folklore and Symbols*, C. I, Newyork 1961, s. 406.

⁸ Yaşar Çoruhlu, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Lahit veya Taş Sandukalarda Görülen Hançer-Bıçak Tasvirlerinin Sembolizmi”, *Eyüp Sultan Sempozyumu-Tebligler*, İstanbul 1997, s. 64.

de belirtilmektedir.⁹ Bu silahların aynı zamanda Orta Asya kökenli olarak mezar taşları üzerinde de bulunması, “mezarda yatan ölünün ruhunu şeytanlardan veya kötü varlıklardan koruduğunun”¹⁰ ifadesi olarak anlaşılmıştır. Hançer, Rufâilik gibi bazı tarikatlarda zikir esnasında kullanılan âletlerden biri olarak da yer almaktadır.¹¹

Ayrıca hancer kelimesi efsanevî bir hayvan olarak da geçmektedir. “İran esâtîrine göre fevkalâde şiddetli bâsıraya mâlik mev’hûm bir hayvan ki bir insan veya hayvana baksa mutlakâ helâk edermiş. Rivâyete göre Aristo hakîm bir âyîne icâd etmiş, hayvan kendisini bunun içinde görür görmez helâk olmuş”¹² tur.

Klasik Türk şiirinde şairler, birçok beyitte hançere şekil ve işlevi açısından yer vermiş ve bunların bir kısmı da kelimeyi redif olarak kullandıkları şiirler yazmışlardır. Bu şiirlerde kılıç ile birlikte yakın dövüşte kullanılan¹³ kesici, yaralayıcı âletler arasında yer alan hançerin, tespit edilebildiği kadarıyla, özellikle sevgilinin güzellik unsurlarından “gamze, müjgân, nigâh, ebrû, zebân ve mû” vb. için benzetmelik olduğu görülmektedir. Ayrıca hançer, şekil bakımından “elif ve râ” harfîne, “bîd, sebze, giyâh, serv, sûsen, hâr, hilâl, kazâ, zahm-ı sîne, üstühân ve rakîb” vb. unsurlara da benzetilmiştir. Bu ve benzer bağlantıların bir kısmını aşağıdaki beyitlerde görmek mümkündür:

⁹ Yaşar Çoruhlu, *a.g.m.*, s. 70.

¹⁰ *A.g.m.*, s. 70. Mezar taşları üzerinde bulunan hançer motifinin aynı zamanda asaletin simgesi olarak kullanıldığı belirtilmektedir: “İstanbul’daki hançerli lahitlerin kitabeli olanlarının hemen tamamının hanedan üyesi veya yüksek tabaka mensubu olmaları, bu motifin bir asalet sembolü olarak da kullanılmış olabileceğini aklımıza getirmektedir. Bunun sonucunda da, İstanbul’daki sandukalarda ölen kişilerin ölüm nedeninin verilmemesine rağmen, hanedan üyesi olmaları, bu figürlerin önemli kişileri sembolize etmek amacıyla Türk sanatı ve kültüründe kullanılmış olabileceği de ihtimal dahilindedir. Eyüp ve çevresinde bulunan on dört adet hançer motifli lahit ve sandukanın yedi adeti kitabelidir. Kitabeli olanlarının beş tanesinin hanedan üyesi veya vezir yakını olduğu iki tanesinin de asilzade aileye mensup oldukları kitabelerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır.” (Yunus Berkli, “Mezartaşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları”, *EKEV Akademi Dergisi*, Y.11, S. 31, Bahar 2007, s. 73, 74.)

¹¹ Yahyâ Âgâh b. Sâlih el-İstanbulî, *Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm*, İstanbul 2002, s. 167, 168.

¹² Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Haz. Cemâl Kurnaz, Ankara 1992, s. 190.

¹³ Nahid Aybet, *Fuzûlî Dîvânı’nda Maddî Kültür*, Ankara 1989, s. 308.

Hançerle İlgili Benzetmeler

Hançer-Gamze (Yan bakış)

La'lün öpsem *gamze* ahşam eyleyüp *hançer* çeker
Kasd-ı cân idüp niçün dâ'im kabâlar başuma¹⁴

Hançer-Müjgân (Kirpikler)

Ey gönül ol *hancer-i müjgâna* eylersin heves
Kasd-ı cân ettin bekâ-yı ömrden peyvendi kes¹⁵

Hançer-Nigâh (Bakış)

Her *nigâhı* câna bir *hançer* sunar pür-hûn-ı dil
Çeşm-i sâkî gibi bir mest-i harâbın mestiyiz¹⁶

Hançer-Ebrû (Kaş)

Nigehi mekr ü füsûn etmege mu'tâd gibi
Şekl-i ebrûlarıdır *hançer-i fülâd* gibi¹⁷

Hançer-Zebân (Dil)

Çü tîg-i gamzeni görem düşer sözüm keskin
Sanasın agzum içinde olur zebân *hancer*¹⁸

¹⁴ Ahmet Mermer, *Kütahyalı Rahîmî Ve Divânı*, İstanbul 2004, s. 318. Benzer örnekler için bkz. Vusûlî, *Divân*, Haz. Hakan Taş, Konya 2008, s. 115, 181; Serhan Alkan, *Şeyh Mustafa Zekâyî'nin, Hayatı, Edebî Kişiliği, Divan'ı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1993, s. 107; *Antepli Aynî Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2004, s. 184; İ. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*, Ankara 1989, s. 105.

¹⁵ *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz ve diğerleri, Ankara 2000, s. 192. *Fuzûlî Divânı*'nda hançerle ilgili benzetmeler için bkz. Nahid Aybet, *a.g.e.*, s. 308-314. Ayrıca müjgân-hançer benzetmesi için bkz. *Bâbür Divânı*, Haz. Bilâl Yücel, Ankara 1995, s. 151; *Nailî Divanı*, Haz. Haluk İpekten, Ankara 1990, s. 221, 228, 306; Sait Özer, *Nâtkî Divânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, s. 103; Esra Keskinkılıç, *Sultan II. Osman*, İstanbul 1999, s. 130; Erdoğan Erol, *Sükketî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Ankara 1994, s. 224.

¹⁶ *Nailî Divanı*, s. 228. Aynı benzerlik için bkz. *A.g.e.*, s. 286.

¹⁷ Tuğba Danışan, *Hâtif Ali Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği, Divânının Tenkitli Metni (1b-132a) ve Nesre Çevirisi*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 584. Benzer örnekler için bkz. *Muvakkit-zâde Pertev Divânı*, Haz. Ekrem Bektaş, Malatya 2007, s. 168; *Leylâ Hanım Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003, s. 257; *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, Haz. Hasan Kavruk, Ankara 2001, s. 145.

¹⁸ *Mesihî Divanı*, Haz. Mine Mengi, Ankara 1995, s. 177.

Hançer-Mû (Kıl)

Tarf-ı ruhsâra dizilmiş âşıkun bagrın deler
Hançer-i ser-tîze benzer hattınun her mûları¹⁹

Hançer-Elif

Her elif bir hancer-i hun-rîz-i bürrândır sana
Hancer-i hûn-rîz-i bürrândan hazer kılmaz mısın²⁰

Hançer-Râ

Beline hançer-i zer takmış o serv-i bâlâ
Âb-ı zerle yazılıpdur sanasın servde râ²¹

Hançer-Bîd (Söğüt)

Zer-nişân hançerini aldı elinden bîdün
Sokmayınca vire mi düzd-i sabâ ana emân²²

Hançer-Sebze

Sebze aksin sanmanuz peyk-i revân-ı âbda
Bagladı beline yeşil kınlu bir hançer çemen²³

Hançer-Giyâh (Ot)

Görinen sahn-ı çemende her giyâh-ı mergzâr
Çeşmüme her biri gûyâ hançer-i bürrândur²⁴

Hançer-Serv

Sana ol tîr ü hancer olısdurdur sonra bilmezsin
Egerçi bâg-ı dehre aldanup serv-i çemen sandun²⁵

¹⁹ Serhan Alkan, *a.g.t.*, s. 107.

²⁰ *Fuzûlî Divanı*, s. 309. Harflerle ilgili benzetmeler ve geniş bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Ankara 2003.

²¹ *Emrî Divanı*, Haz. M.A.Yekta Saraç, İstanbul 2002, s. 46. Bu benzetme konusunda bilgi için bkz. Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s.173,174.

²² *Emrî Divanı*, s. 27. Muhibbî de “Serv-kaddün ile da’vî eylemiş/ Bîd işidüp yüzine hançer çeker” demektedir (*Muhibbî Divanı*, Haz. Coşkun Ak, C.I, Trabzon, tarihsiz, s. 220).

²³ *Emrî Divanı*, s. 28. Necatî Bey bu benzetmeyi şöyle kullanır: “Hem-nişîn olmaz isem serv-i semen-berler ile/ Sebze hançer görünür serv ü semenden ne biter” (*Necatî Beg Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara 1992, s. 216.)

²⁴ Şehzâde Bayezid, *Şâhî- Hayatı ve Divanı*, Haz. Filiz Kılıç, Ankara 2000, s. 114.

²⁵ *Vusûlî, a.g.e.*, s. 153.

Hançer-Sûsen

Benefşe gibi şol sen tâcdâra egmeyen başın
Diline *hançer-i sûsen* başına şeş-per[-i] lâle²⁶

Hançer-Hâr (Diken)

Gül gibi güldürmedi efkâr hâsid gonçayı
Rengden renge kodu âzâr hâsid gonçayı
Hûn-ı hasret etmeden gülzâr hâsid gonçayı
Eyleyip ârâyış-i destâr hâsid gonçayı
Bülbül-i cânı figâr-ı *hançer-i hâr* eyledi²⁷

Hançer-Mâh-ı nev (Hilâl)

Zahm-ı pür-hûnumda zerrîn *hancı* ol âfetün
*Mâh-ı nev*dür gûyiyâ oldı şafakda âşikâr²⁸

Kaşların hecrinde kendün *hançere* urdı *hilâl*
Sardı mihrinden şafak cismine bir kanlu kefen²⁹

Hançer-Kazâ

Fu'âd u cism ü cân u sîne-i 'a'dâsına olmuş
Belâ nâvek nazar peykân kader neşter kazâ *hançer*³⁰

Hançer-Zahm-ı sîne (Göğüs yarası)

Dâğlar zerrîn-libâsum *zahm-ı sînem hançerüm*
Pâdişâh-ı kişver-i fakrum kanâ'at leşkerüm³¹

²⁶ Ahmet Mermer, *a.g.e.*, s. 54. Benzer örnekler için bkz. *Ahmed-i Dâ'î Divanı*, Haz. Mehmet Özmen, C. I, Ankara 2001, s. 27; Fatih Tıǧlı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 58, 65.

²⁷ Tuğba Danışan, *a.g.t.*, s. 468. Aynı benzetme Nesîmî'de şöyledir: "Güle el sürmesin ol kim tikeninden üşenür/ Ki bu hamrâ gülünün hârına hançer didiler" (Hüseyin Ayan, *Nesîmî-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, C. I, Ankara 2002, s. 287.)

²⁸ Ömer Zülfe, *On Altıncı Yüzyıl Şairi Selikî ve Şiirleri*, Ankara 2006, s. 70. Tecellî bu benzetmeyi şöyle kullanmıştır: "Sûseni rahş-ı hevâdârına gaddâre idüp/ Yek-şebe mâhi iderse n'ola hançer sünbül" (Sabahat Deniz, *Tecellî ve Divânı*, İstanbul 2005, s. 154.)

²⁹ *Emrî Divanı*, s. 206. Benzer örnekler için bkz. Yahyâ Bey, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoǧlu, İstanbul 1977, s. 99; Fatih Tıǧlı, *a.g.t.*, s. 35.

³⁰ *Antepli Aynî Divanı*, s. 76.

³¹ Ahmet Mermer, *a.g.e.*, s. 259.

Haçer-Üstühân (Kemik)

Beni çü defn idesin hâke bîh-i sûsen-veş
Mezârum üzre görine her üstühân hancer³²

Haçer-Rakîb

Yetmiş iken birliğe dil gamze-i dil-dûz ile
Ey Vusûlî hancerin n'eylersin ortaya sokup³³

Haçere Verilen Sıfatlar/Özellikler

Klasik Türk şiirinde haçere çeşitli sıfatlar ve özellikler verilmiştir. Bunlarda haçerin kullanımı ve yaralayıcılık vasfının göz önünde bulundurulmuş olduğu söylenebilir. Tespit edilebilenler şunlardır: “Hûn-rîz, hûn-hâr, hûn-feşân, dil-dûz, bürrân, sîne-şikâf, cellâd, harâmî, adl, nâz, hicrân, hicr, sitem, âzâr, cevır, kahr, yalın, ser-tîz, pehlivân, lâ-mekân, tercümân, pür-tâb, ‘ışk” vb.

Bu sıfatların beyitlerde kullanımı ise şöyle örneklendirilebilir:

Hûn-rîz, hûn-hâr, hûn-feşân (Kan döken, kan içen, kan saçan)

Nice başlar kesmesün yâ nice kanlar dökmesün
İki yüzüldür dimişler haçer-i hûn-rîzine³⁴

Ey gönül kesdi yine müdde‘iyi yanından
Çün deminde bulunur hancer-i hûn-hârî sana³⁵

Mu‘âvin ola yesârunda tîg-i hûn-bârun
Niteki ola yemînünde hûn-feşân haçer³⁶

³² *Mesihî Divanı*, s. 177.

³³ Vusûlî, *a.g.e.*, s. 75. “Eğri oluşu ve ortaya girerek sevgili ile sohbet etmeye fırsat vermemesi bakımından haçer bir engel ve rakip gibi düşünülür.” (Bünyamin Çağlayan, *Yahyâ Bey Divânı’nda Maddî Kültür Unsurları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s. 224). Benzer örnek için bkz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, Ankara 2001, s. 168.

³⁴ *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, s. 399.

³⁵ Vusûlî, *a.g.e.*, s. 69.

³⁶ Üsküplü İshâk Çelebi, *Divan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, İstanbul 1990, s. 56.

Dil-dûz (Gönlü delen)

Tutdum cigerim *hançer-i dil-dûz*ına karşı
Meydân-ı muhabbetde benem merd-i ciger-dâr³⁷

Bürrân (Keskin)

Ol belde turup kanımı dökmek mi dilerdi
Cânâ kesici olmasa ol *hançer-i bürrân*³⁸

*Hançer-i bürrân*unu sanma ferâmûş eyledüm
Dem-be-dem gönlümden iy hurşîd-i meh-manzar geçer³⁹

Sîne-şikâf (Göğsü Yaran)

Hançer-i sîne-şikâf olmag ile gamzeleri
Pîş-gâh-ı nazar-ı cânâ getürdi çeşmim⁴⁰

Cellâd

Çeşm-i hûn-rîzün dil-i mecrûh[um]a bir kâr ider
Anı ne tîg-i kazâ ne *deşne-i cellâd* ider⁴¹

Harâmî (Yol kesen)

Oldı bir yollar keser keskin *harâmî hançerün*
Biledür her kande ‘azm itsen yolun bekler kılıç⁴²

Adl (Adalet)

Güher-i tâcı ziyâsıyla memâlik rûşen
Hançer-i ‘adli cilâsıyla cihân pür-leme‘ân⁴³

Nâz

Fitne nigâhında mevc ursa ‘aceb mi kazâ
Gamzesini cevher-i *hançer-i nâz* eylemiş⁴⁴

³⁷ Hakan Yekbaş, *Hüdâyî-i Kadîm Dîvanı (Edisyon Kritik-Metin-İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, s. 144.

³⁸ *Emrî Dîvanı*, s. 222. Benzer örnekler için bkz. Vusûlî, *a.g.e.*, s. 157; *Nailî Dîvanı*, s. 190; Üsküplü İshâk Çelebi, *a.g.e.*, s. 123.

³⁹ Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *a.g.e.*, s. 78. Benzer örnek için bkz. *A.g.e.*, s. 203.

⁴⁰ Mehtap Erdoğan, *Sıdkî Pâşâ Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, s. 75.

⁴¹ Bosnalı Alaeddin Sabit, *Dîvan*, Haz. Turgut Karacan, Sivas 1991, s. 408.

⁴² Ali Yılmaz, *Kanuni Sultan Süleyman’a Yazılan Kasideler*, Ankara 1996, s. 320.

⁴³ *Bâkî Dîvânı*, Haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994, s. 8.

⁴⁴ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm-Hayatı, Sanatı, Dîvân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991, s. 492.

Hicrân, hicr (Ayrılık)

*Hançer-i hicr*ünle çün gönlini çâk itdün Cem'ün
Vaktidir kim sûzen-i lutfunla anı kasasın⁴⁵

Sitem (zulüm)

Sînemi *hançer-i sitemle* yarar
Anda kirpükleri hadengin arar⁴⁶

Âzâr (İncitme)

Ben tahammül eyler iken *hançer-i âzârına*
Saklasın ol kanları gül-gûne-i ruhsârına
Bakmazam bir kâtil-i gaddâre-i inkârına
Sensin ey zâlim sebep gamzen degil berbâdım⁴⁷

Cevr (Eziyet)

*Hançer-i cevri*ne şâyeste ise işte benim
Görsün ehl-i 'arasât hûn ile âlûd kefenim
Meşhedimde görüne sünbül-i hicrân çemenim
Garazın beni helâk ise di gonça-dehenim
N'emden incindin 'aceb söyle bana şûh-ı şenim
Hirmen-i sabra yine hâsılı âteş-figenim⁴⁸

Kahr (eziyet)

*Hançer-i kahr*un dilermiş kurtara gamdan beni
Dâr-ı gurbetde benüm de mihrbânım var imiş⁴⁹

Yalın (kıınından çekilmiş)

Müjenün her biri gâhıce *yalın hançer* olur
Gâh tîg-i niğeh-i dîdelere cevher olur⁵⁰

⁴⁵ İ. Halil Ersoylu, *a.g.e.*, s. 174. Aynî de "Andığım dem mâ-cerâ-yı hançer-i hicrânını/ Bir Kızılırmag peydâ oldu çeşm-i yâreden" şeklinde aynı hususu işler (*Antepli Aynî Divanı*, s. 189).

⁴⁶ *Emrî Divanı*, s. 129.

⁴⁷ Tuğba Danışan, *a.g.t.*, s. 360. Aynı benzetme için bkz. *A.g.t.*, s. 362; *Muvakkit-zâde Pertev Divânı*, s. 188.

⁴⁸ Tuğba Danışan, *a.g.t.*, s. 600. Sıdkî Paşa ise "Hançer-i elmâs-ı cevri zahmına itmem ilâc/ Dilde nâsûr-ı gamın zîrâ ki merhemdir bana" demektedir (Mehtap Erdoğan, *a.g.t.*, s. 59).

⁴⁹ *Behiştî Divânı*, Haz. Yaşar Aydemir, Ankara 2000, s. 346.

⁵⁰ *Muvakkit-zâde Pertev Divânı*, s. 210.

Ser-tîz (Keskin)

Cânum fedâ o *hançer-i ser-tîz-i* gamzeye
Kim zahmı açdı sînede dil-dâra pencere⁵¹

Pehlivân

Ayağın almağ için geldi hasma yan başı
Ser-âmed oldu bu meydânda *pehlivân hançer*⁵²

Lâ-mekân (Mekânsız)

Müşerref oldu memâlikde her mekân ü mekin
Olalıdan yed-i kadrinde *lâ-mekân hançer*⁵³

Tercümân

Su gibi şöyle revândır ki hiç dili çalmaz
Olursa yetmiş iki dilde *tercümân hançer*⁵⁴

Pür-tâb (Parlak)

Bir âb [ü] tâb virdi ki âteş-feşân olur
Efsûnla o *hancer-i pür-tâba tâb-ı teb*⁵⁵

‘Işk

Hüseyn’ün *hancer-i ‘ışkına* düşdüm gark-ı hûn oldum
Görenler hâlümü dirler şehîd-i Kerbelâ’dur bu⁵⁶

Klasik Türk şiirinde bu kesici âletle alakalı olmak üzere keskinliği, bilenmesi, yapılırken çeliğine su verilmesi, bele takılması, süslemeleri ve sevgilinin elinde hançer olması anlatılır:

⁵¹ *A.g.e.*, s. 427. Neyyir ve Nâbî’de de aynı sıfatı görmek mümkündür: “Şevk olur tâze nigâh-ı sitem-âmîzinden/ Cân bulur küşteleri hancer-i ser-tîzinden”(Sadık Erdem, *Neyyir ve Divân’ı*, Isparta 2002, s. 128.); “Olurmuş hançer-i ser-tîz çeşm-i yâre besbelli/ Dil-i mecrûh açılmaz bana ammâ yâre besbelli” (*Nâbî Divânı*, Haz. Ali Fuat Bilkan, C. II, İstanbul 1997, s. 1081.)

⁵² *Necatî Beg Divanı*, s. 62.

⁵³ *A.g.e.*, s. 62.

⁵⁴ *A.g.e.*, s. 63.

⁵⁵ Sadık Erdem, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁶ *Ravzî Divanı*, Haz. Yaşar Aydemir, Ankara 2007, s. 414.

Hançerin bilenmesi

Malum olduğu üzere keskinliğinin artması için demir ve çelikten yapılan kılıç, bıçak ve hançer gibi âletlerin yan yüzeyleri bilenir. Şair, “(Ey sevgili), Rastık taşı kaşlarına öyle bir parlaklık verdi ki bu parlaklığı hançere ancak bileği taşı verir” der:

Bir tâb virdi kaşlarına seng-i vesme kim
Ancak o tâbı deşneye seng-i fesân virir⁵⁷

Su-hançer bağlantısı

Sanatkârlar birçok beyitte su-hançer bağlantısı üzerinde durmuşlardır.⁵⁸ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*'nde bu bağlantı hakkında şöyle demektedir: “Temreni dolayısıyla ok, mızrak, hançer ve kılıç genellikle su ile birlikte zikredilir. Çünkü silâh ustaları bu âletlerin demirini, su vererek sertleştirirlerdi.”⁵⁹ Emrî'nin aşağıdaki beytinde hançere su verildiği anlatılmıştır:

Derdümi şerh itmege tâkat kanı zahmumda kim
Hançerün güc ile koydı agzına bir katre âb⁶⁰

Yeri

Şairler, hançerlerin bele takılan kılıcın arasına sokulduğunu veya kemer üzerine konduğunu ya da belin her iki tarafına takıldığını belirtmiş ve kullanılırken ele alındığını ifade etmişlerdir:

Beni katl etmege kask etse ol hûnî temâşâdur
Takılır tîgı yanına sokulur araya hancer⁶¹

İki merdüm biri birine şebîh
Takınur sağlı sollu hançerler⁶²

Zerrîn kemer üzre yine hancer nedür ey dost
Katlümüze bel bağladı belki-de miyânun⁶³

⁵⁷ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1984, s. 356.

⁵⁸ XV. yüzyıl şairlerinden kılıç-hançer-su bağlantısıyla alâkalı örnekler için bkz. Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, İstanbul 2007, s. 339-341.

⁵⁹ Metin Akar, *Su Kasidesi Şerhi*, Ankara 1994, s. 26, 27.

⁶⁰ *Emrî Divanı*, s. 301.

⁶¹ Vusûlî, *a.g.e.*, s. 86.

⁶² Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *a.g.e.*, s. 91.

⁶³ Vusûlî, *a.g.e.*, s.147.

Hançer-be-dest ü çeşm-i siyeh mest-i hûn-ı dil
Bî-dillere ‘itâb kılup kan idüp gelür⁶⁴

Süslemeleri

Hançerlerin kabzaları, özellikle sahibi yüksek rütbeli bir kimse ise çeşitli değerli taşlarla süslenmiştir. Bu süslemeler altın, gümüş, elmas vb. kıymetli madenler kullanılarak yapılmıştır. Bu âletle alâkalı olarak “kabzası ve kını bilhassa yurdumuzda, yüzyıllar boyunca, kuyumculuk san‘atının bir mühim konusunu teşkil etmiştir. Sedeften irili ufaklı zümrüt, yakut, elmas ve pırlanta taşlara, incilere kadar çok zengin ve pahalı mücevherlerle süslenmiş, kıymetlerine pahâ biçilmesi güç en muhteşem H.ler, Osmanlı padişahları tarafından bizzat taşınmış, vezirlere, serdarlara, yabancı hükümdarlara hediye olarak verilmiş, gönderilmiştir.”⁶⁵ denilmektedir. Hançere ve kabzasına yapılan süslemeler de şiirde işlenmiştir. Nef‘î, Sultan Osman için yazdığı meşhur kasidesinde hançerlerin altından yapıldığını belirtmektedir:

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını
Ditredi Behrâm elinden düştü zerrîn-hançeri⁶⁶

Aşağıdaki beyitlerde ise hançerin değerli taşlarla süslenmesine değinilmektedir:

Rûşen eyler cân evinün revzenin şimşek gibi
Turma sînemden murassa‘ hançerün parlar geçer⁶⁷
Sandum ki hemân cân evine sâ‘ika indi
Destünde senün parlayıcak hançer-i elmâs⁶⁸
Zer-beft câmeler geyüp egnine her dıraht
Takındı yine hançer-i zerrîn ü zer-nişân⁶⁹

⁶⁴ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s. 454.

⁶⁵ *Türk Ansiklopedisi*, “Hançer”, C.XVIII, Ankara 1970, s. 463.

⁶⁶ *Nef‘î Dîvânı*, Haz. Metin Akkuş, Ankara 1993, s. 91. Benzer örnek için bkz. Tuğba Danişan, *a.g.t.*, s. 358.

⁶⁷ *Muvakkit-zâde Pertev Dîvânı*, s. 204.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 267.

⁶⁹ Üsküplü İshâk Çelebi, *a.g.e.*, s. 65.

Sevgilinin Elinde Olması

Bazen de şairler Klasik Türk şiirinin vazgeçilmez güzelinin elinde hançerle beklemesinden söz etmişlerdir. Meselâ Bahtî, elinde hançer tutan bir güzelden bahsederek, göğsünü ona karşı tuttuğunu ve her şeyinin ona ait olduğunu şöyle ifade eder:

*Hañcer ile bekler imiş ol nigâr
Karşu tutam sînemi ursun o yâr
Tenüm anun cânım anun ben anun
Neyler ise eylesün ol şîve-kâr⁷⁰*

Klasik Türk şiirinde hançer çeşitleri de ele alınmıştır. Bunlar arasında, “kabzasında iki ejder başı bulunan bir kılıç yahut hançer modeli”⁷¹ olan *hançer-i Dahhâk* ile *pinyâl* yada *penyâl* olarak geçen “İtalyanca meç tarzında bir nevi şiş; Arnavut şişi”⁷² denilen bir çeşidini görmek mümkündür:

*Hûn-i adûna her dem Dahhâk olursa tan mı
Çün dûtş-ı hançeründe var iki şekl-i erkam⁷³
Dilde dâg-ı cigeri hançer-i pinyâli açar
Zahmıma rîze-i elmâsı hekîm kızı saçar⁷⁴*

Bunların yanı sıra hançerin İran kahramanlarından Sührâb’ın yer aldığı beyitlerde kullanımı da dikkati çeker. *Hançer-i Sührâb*, Sührâb’ın Rüstem ile dövüşüp hançerlenmesi hadisesini hatırlatan bir terkiptir.⁷⁵ Bu olay şöyle anlatılır: “Rüstem rakibe ikinci bir şans vermenin gelenek olduğunu söyler. Rakibine bu şansı veren Sührâb, ikinci karşılaşmada Rüstem tarafından altedilir ve hançerlenir. Ölmek üzere olan yaralı Sührâb’la göz göze gelen Rüstem onun oğlu olduğunu anlar ve yıkılır.”⁷⁶ Hayalî Bey, Rüstem ve Sührâb’a aynı beyit içinde şöyle yer vermiştir:

⁷⁰ İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanı’nın Tahlihi*, İstanbul 1999, s. 229.

⁷¹ Ahmet Atillâ Şentürk, *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1999, s. 105.

⁷² Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 146.

⁷³ Ahmet Atillâ Şentürk, *a.g.e.*, s. 105.

⁷⁴ Ahmet Talat Onay, *a.g.e.*, s. 146.

⁷⁵ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara 2000, s. 265, 266.

⁷⁶ Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı-Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Ankara 2006, s. 480.

Ta'ne okların atar kaşın kemân-ı Rüstem'e
Kırpıgine *hançer-i Söhrâb* benzer benzemez⁷⁷

Hançerin, “*hançere düşmek*”, “*hançer içirmek*”, “*dâl hançer*” gibi ifadeler içinde de kullanıldığı görülmektedir. Eski kültürde, özellikle hançer gibi ucu keskin âletleri kalbe dayayıp üzerlerine atılmak suretiyle intihar etmeye “hançere düşmek” denirdi.⁷⁸ Bu husus Bursalı İffet’in bir beytinde görülebilir:

Sebeb bu fitneye reşk-i miyânunla buçagundur
Güzeller *düşdiler* hep *hançere bâ'is* bu çagundur⁷⁹

Hançer deyimlerde de yer alan bir savaş âletidir. M. Ali Tanyeri, “hançer içirmek” deyiminin “Bir hançer darbesiyle gık dedirtmeden öldürmek” anlamına geldiğini belirtir.⁸⁰ Bu deyimî Sâbit bir beytinde “Sevgilinin dudağının balı, rakiplere Kevser şarabı içirirken ben rağbet edince bakışı hançer içirdi” şeklinde vermiştir:

Şehd-i lebi ağyâre mey-i Kevser içürdi
Ben rağbet idince nigehe *hançer içürdi*⁸¹

Hançerle alâkalı bazı beyitlerde *dâl hançer* ifadesi görülmektedir. A.Talât Onay, bu ifadenin “kınından sıyrılmış hançer”⁸² için kullanıldığını söyler:

Niçe bir hâr-ı nihâl-i gül-i ter
Salınup bülbüle *dal-hançer* olur⁸³

Gubâr-ı pâyine düşsem o mâh muğber olur
Nişân-ı na'lçe-i kefşi *dâl hançer* olur⁸⁴

⁷⁷ *Hayâlî Divanı*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara 1992, s. 164.

⁷⁸ Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 190.

⁷⁹ *Bursalı İffet Divanı*, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2005, s. 50. Adnî ise bunu şöyle kullanmıştır: “Cân verdiği dil gamzenün önünde budur kim/ Hecr odına sabr edemeyüp hançere düşdi” (*Mahmud Paşa Adnî Divanı*, Haz. Bilal Yücel, Ankara, tarihsiz, s. 57).

⁸⁰ M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Ankara 1999, s. 139.

⁸¹ Bosnalı Alaeddin Sabit, *a.g.e.*, s. 521.

⁸² Ahmet Talât Onay, *a.g.e.*, s. 115.

⁸³ Sabahat Deniz, *a.g.e.*, s. 218.

⁸⁴ Bosnalı Alaeddin Sabit, *a.g.e.*, s. 409. Riyâzî de “Dal hançer olsa gelse üstüne ol nahl-i nâz/ Karşu var düş ayağına dest-i hançer-dârın öp” şeklinde bu ifadeyi kullanmıştır (*Nâmık Açıkgoz, Riyâzî Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara 1990, s. 126.).

Tarama sahamız dışında olmakla beraber Klasik Türk şiirinin tahkiyevî eserleri mesnevîlerde de hançerin değişik kullanımlarını görmenin mümkün olduğu belirtilebilir. Meselâ mesnevîlerin hükümdar övgüsünün yer aldığı kısımlarında, felek sisteminin başkumandanı olan Mirrîh, hükümdarın silahını taşıyan görevlidir ve kılıç yanında bazen hançer de tutmaktadır.⁸⁵

Hançerin Mirrîh dutar ey ulu
Ben silahdârum diyü kılır gulû⁸⁶

Yine mesnevîlerde hançerin süslenip bele takıldığı ve yeni aya benzerliği de ifade edilir:

Murassa hançeri takdı beline
K'anunla mâh-ı nevdügi biline⁸⁷

Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda ise güneşin doğuşu "gün hançeri" ifadesiyle verilmiştir:

Gün hançeri oldı âşikâre
Gerdûn zırırhını etdî pâre⁸⁸

Şiirde mısra sonlarında aynı kelimenin tekrarlanması manasına gelen redif, Klasik Türk şiirinde önemli yeri olan konulardan biridir. Redif, âhengi temin etmenin ötesinde kullanıldığı şiirin hareket noktası olan, şiirin onun etrafında dönmesini sağlayan unsurlardan biridir. Tanpınar, "Fihakika şiirde asıl temanın kafiye ve redif olduğunu iddia etmek hiç de yanlış olmaz. Şairin ilhamını hemen tek başına bunlar idare eder"⁸⁹ demektedir.

Klasik Türk şiirinde kaside ve gazellerde öne çıkan bazı redifler vardır. Bunlar arasında su, gül, kerem, hançer, güneş vb. sayılabilir. Böylelikle bazı rediflerle şairler bütünleşmiş gibidir. Meselâ Fuzûlî denilince Su Kasidesi, Ahmed Paşa denilince Güneş ve Kerem kasideleri akla gelmektedir.

⁸⁵ Ahmet Atillâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul 2002, s. 177.

⁸⁶ *A.g.e.*, s. 177.

⁸⁷ Udî, *Mâ-cerâ-yi Mâh*, Haz. Fatma Sabiha Kutlar, Ankara 2005, s. 189.

⁸⁸ Fuzûlî, *Leylâ ve Mecnûn*, Haz. Muhammet Nur Doğan, İstanbul 2008, s. 284.

⁸⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1988, s. 20.

Tespit edilebildiği kadarıyla hançer kelimesini redif olarak kullanan şairlerin dağılımı şöyledir:⁹⁰

<i>Yüzyıl</i>	<i>Şair</i>	<i>Nazım Şekli</i>	<i>Beyit Sayısı</i>
XV	Necâtî Bey	Kaside	40
XVI	Figânî	Kaside	28
XVI	Fuzûlî	Kaside	31
XVI	Revânî	Kaside	33
XVI	Ü. İshak Çelebi	Kaside	36
XVI	Kemalpaşazâde	Kaside	35

⁹⁰ Hançer redifli kaside ve gazellerin yer aldığı kaynaklar şunlardır:
Necatî Beg Divanı, Haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara, 1992, s. 61-63.
 Abdülkadir Karahan, *Figânî ve Divançesi*, İstanbul 1966, s. 24-26.
Fuzûlî Divanı, Haz. Kenan Akyüz ve diğerleri, Ankara 1990, s.33-35.
Revânî Dîvânı, Haz. Ziya Avşar, s. 42-44, ekitap, kulturturizm.gov.tr.
 Üsküplü İshâk Çelebi, *Dîvan*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, İstanbul 1990, s. 53-56.
 İbn-i Kemâl, *Dîvan-Tenkidli Metin*, Haz. Mustafa Demirel, İstanbul 1996, s. 5-8.
Mesihî Dîvâm, Haz. Mine Mengi, Ankara 1995, s. 176, 177.
Muhibbi Divanı, Haz. Coşkun Ak, C. I, Trabzon, tarihsiz, s. 183.
Bâkî Dîvâm, Haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994, s. 198.
 Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Âli ve Divâm (Vâridâtü'l-Enikâ)*, Niğde 1999, s. 261.
 Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri-Ulvî-Me'âlî-Nihanî-Feyzî-Katibî*, Fasikül 3, İstanbul 1948, s. 21.
 Haluk Gökalp, *Fasihî Divanı (İnceleme-Metin)*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2001, s. 237,238.
 Salih Sadâvî, *Osman-zâde Tâ'ib Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği*, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1987, s. 522, 523.
Şeyh Gâlib Dîvâm, Haz. Muhsin Kalkışım, Ankara 1994, s. 303,304.
Dîvân-ı İhyâ, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt Bölümü, nu. 5650, yk. 105b.
 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr-Keçecizade İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*, İstanbul 2005, s. 404, 405.

<i>Yüzyıl</i>	<i>Şair</i>	<i>Nazım Şekli</i>	<i>Beyit Sayısı</i>
XV	Mesihî	Gazel	9
XVI	Muhibbî	Gazel	6
XVI	Bâkî	Gazel	7
XVI	G. Mustafa Âlî	Gazel	7
XVI	Ulvî	Gazel	5
XVIII	Fasihî	Gazel	5
XVIII	Osmanzâde Tâib	Gazel	9
XVIII	Şeyh Gâlib	Gazel	9
XIX	İhyâ	Gazel	6
XIX	K.İzzet Molla	Gazel	10

Kasidelerde Kafiye ve Redifin Kullanımı:

Necâtî Bey	-ân hançer
Figânî	-er hançer
Fuzûlî	-ân hançer
Revânî	-ân hançer
Ü. İshak Çelebi	-ân hançer
Kemalpaşazâde	-ân hançer

Gazelerde Kafiye ve Redifin Kullanımı:

Mesihî	-ân hancer
Muhibbî	-ân hançer
Bâkî	-ân hançer
G.Mustafa Âlî	-ân hançer
Ulvî	-ân hançer
Fasihî	-âl hançer
Osmanzâde Tâib	-ân hançer
Şeyh Gâlib	-er hançer
İhyâ	-âl olur hançer
K.İzzet Molla	-er hançer

Bunlara ek olarak Hısâlî'nin *Metâli'ü'n-Nezâir* adlı mecmuasında, hançer redifiyle alâkalı olmak üzere yukarıya aldığımız şairler dışında, altı şiirin de matla' beyitleri yer almaktadır.⁹¹

Ali Nihad Tarlan hususî kütüphanesinde bulunan bir mecmuadan⁹² Ulvî'nin hançer redifli şiirini verirken aynı zamanda bu şiire nazire yazanları da belirtmiştir.⁹³ Ayrıca Mirzâzâde Sâlim'in, *Dîvânı*'ndaki ikinci terkip-bendde “-a dâl hançer” redifiyle bir bendi bulunmaktadır.⁹⁴

Hançer kelimesinin ek almış şeklini şiirlerinde redif olarak kullanan şairler de vardır. Misâlî “hançerin”,⁹⁵ Enverî “hançerün”,⁹⁶ Vahyî “hance-rün”⁹⁷ ve “hancerini”⁹⁸ vb. kelimeleri redif olarak kullanmışlardır. Ayrıca

⁹¹ “Vâlî Çelebi Geçüp yanına dildârun çün oldı kâmrân hançer/ Revâ mı âşıkun hûnını dökmek her zamân hançer
Hısâlî Geçelden yanına sen şâhun oldı kâmrân hançer/ O demden hûn-ı ‘uşşâkı döker ey bî-emân hançer
Dürri Efendi ‘Aceb mi yanına beklere cânâ her zamân hançer/ Harâmîdür ki bil bekler keser yol bî-emân hançer
Dürri Efendi ‘Adûnı gördüğü dem oldı hûn-feşân hançer/ Yolunda eyledi varını der-miyân hançer
Hısâlî Eger dökerse ‘adû kanını revân hançer/ O demde hükmini icrâ ider hemân hançer
İshâk Olalı kurup civârunda kâmrân hançer/ Dil uzadur bizi gördükçe her zamân hançer”

(Hısâlî, *Metâli'ü'n-Nezâir*, Millet Ktp., Ali Emiri Bölümü-Manzum, nu. 679, yk. 158.)

⁹² Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, Fasikül 1, İstanbul 1948, s. V.

⁹³ Bu şairler arasında “Muhibbî, Bâkî, Sadri, Vâlî, Tâbi, Kevserî, Belîgî Yeniçeri, Haydarî, Celîlî, Hıfzî, Tab’î”nin adları geçmektedir (Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Dîvan Şiiri-Ulvi-Me’âlî-Nihânî-Feyzî-Katibî*, Fasikül 3, İstanbul 1948, s. 21.).

⁹⁴ *Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı*, Haz. Adnan İnce, Ankara 1994, s. 198.

⁹⁵ Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Ankara 1995, s. 239.

⁹⁶ Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁷ Murat Sukan, *Seyyid Mehmed Vahyî Dîvânı'nın Bilimsel Yayını İle Eserin Şekil ve Muh-teva Bakımından İncelenilmesi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, C. II, İstanbul 2005, s. 418.

⁹⁸ *A.g.t.*, s. 503.

redif olmamakla beraber baştan sona bu silahın konu edildiği şiirler de yazılmıştır.⁹⁹

XVI. yüzyılın Trabzonlu şairlerinden divânçe sahibi Figânî, az sayıdaki kasideleri arasında, dönemin meşhur Defterdârı İskender Çelebi için yazıldığı tahmin edilen¹⁰⁰ “hançer” redifli, yirmi sekiz beyitlik bir kaside söylemiştir.¹⁰¹ “Hançer” redifinin kullanıldığı şiirlere örnek olmak üzere bu kaside hakkındaki incelememiz kısaca şöyledir:

1. Geçerse arsa-i heycâda nola er hançer
Cihânı kabzasına aldı ser-te-ser hançer

(*Dünyayı baştan başa kabzasına alan (kendine itaatkar kulan) hançerin, savaş meydanında yiğit olarak anılmasına şaşılır mı?*)

İlk beyitte Figânî, hançeri “er” olarak belirtmiş yani teşbih-i belîğin doğurduğu teşhis sanatını kullanarak kasidesine başlamıştır. Kabza, hançerin tutulan kısmıdır ve zaman zaman mücevherlerle süslenir. Şair hançerin, dünyayı kabzasına aldığını söylemekle onun bütün dünyaya hükmettiğini belirtmektedir. Hançer, kılıç gibi kesici âletler genellikle kasidelerde medhedilen kişilerin kahramanlığı ile ilgili ifadelerde yer alır. Ebadî ve şekli itibarıyla kullanan kişi için hareket kolaylığı sağlayan bir savaş âleti olması hançerin iltifat görmesine vesile olmuştur. Figânî de bu

⁹⁹ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Ankara 1997, s. 629. Meselâ XVI. yüzyılın üstad şairlerinden biri olan Zâtî de *Divânı*'nda,

“Ele mirrîh-sıfat hançer alub didi habîb
Şems-i ömrün ufuk-ı mevte karîb oldı garîb
Cân-ı şîrîn acısın zerrece fehmi itmez idüm
Hançeründen bana ger câm-ı ecel olsa nasîb
Dilerem hançeri yalmanı çıka arkamdan
Bu du'âyı dilegüm bu ki kabûl ide mücîb
Hançerün yüzi suyına yire dök kanımı tek
Ben hevâ-dârünü gurbet odına itme karîb

Bih gelür Zâtî'ye fahr eylemeden hil'atle
Pöstün hançer ile soyar isen nite ki sîb” şeklindeki gazelinin tüm beyitlerinde hançerden bahsetmiştir (*Zatî Divanı*, Haz. Ali Nihad Tarlan, C. I, İstanbul 1967, s. 57).

¹⁰⁰ Abdülkadir Karahan, *Figânî ve Divançesi*, İstanbul 1966, s. 24.

¹⁰¹ *A.g.e.*, s. 24-26. kaside metni buradan alınmıştır.

kullanım çokluğunu hançerin dünyayı hükmüne alması şeklinde anlatmıştır denilebilir.

2. Akar suya tayanur kim tayanur ise ana
Geçerse togrı inanma dışın biler hançer

(Her kim ona güvenirse, akarsuya güvenmiş gibi olur. Hançer, doğru geçerse de inanma, dışını biler.)

Akarsu, sabit durmadığı akıp gittiği için ona güvenmek, dayanmak mümkün değildir. Bu beyitte şair, hançeri kıvrılarak akan bir akarsuya benzetmiştir. Akarsular zaman zaman sessiz sakin akarken bazen de coşup taşmaktadır. İşte Figânî, tabiatta bulunan bir hadiseyi, kullandığı redifle birleştirmiştir. Hançer, zaten keskin bir âlettir. Dışını bilemesi düşmanlık beslemesi demektir. Dış bilemek deyimi, “Kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak.”¹⁰² manasına gelmektedir.

3. Sözi geçer ne yana varsa nass-i kâti'dür
El içre anun için oldı mu'teber hançer

(Manası açık olarak gösterilen ayet (olduğundan) ne yana varsa sözü geçer. Onun için hançer, el içinde itibarlı hâle geldi.)

İslamî bir terim olan nass, “1. sarıhlik, açıklık, kat'îlik. 2. mânâsında sarıhlik, kat'îlik bulunan Kur'an âyetinin delil olarak gösterileni.”¹⁰³ manalarına gelmektedir. Nas getirmek, söylenen şeyi Kur'an-ı Kerîm'den ayetle desteklemek demektir. Ayetle desteklenen şey de ne tarafa gidilirse gidilsin her yerde hatırı sayılır, itibar edilir. İşte şair, hançerin böyle bir konumda bulunduğunu belirtmiştir. El kelimesi insan organı dışında aynı zamanda ülke, memleket ve halk manalarını da taşımaktadır. Dolayısıyla hançer hem el içinde hem de halk arasında itibarlı hâle gelmiştir.

4. Şu denlü keskin olur iştihâsı rezmünde
Adûnun içmege hûnını aş yirer hançer

(Savaşında hançerin iştahı, düşmanın kanını içmeye aş erecek kadar keskin (çok) olur.)

¹⁰² M. Ali Tanyeri, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁰³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1990, s. 967.

Figânî, genel olarak *Dîvânçe*'sinde deyim ve atasözlerine yer vermiş şairlerden biridir.¹⁰⁴ Bu kasidesinde de bu hususu yoğun olarak görmek mümkündür. Hançer, kesici âletlerden olduğundan kanını içmek deyi- miyle kullanılmıştır. Övdüğü kimsenin düşmanlarının hançer tarafından helâk edileceğini anlattığı bu beyitte Figânî, hançerin bu işe son derece istekli olduğunu da, “aş ermek” deyi- miyle ifade etmiştir.

5. Hezâr olursa da a'dâ yüzini döndürmez
Cenâh u kalbe tokınur yarar geçer hançer

(*Hançer, düşman binlerce olursa da yüzünü döndürmez. Bögüre ve kalbe dokunur, yarar geçer.*)

Hançerin işlevi konusunda yazdığı bu beyitte şair, onu bir kahraman konumunda gösterir ve düşmanların sayısının onun nazarında önemli olmadığını ifade eder. Beyitte özellikle yakın dövüşte kullanıldığından öldürücü olması için kalbe, bedenın üst kısımlarına veya yan taraflarına saplandığı ifade edilmiştir. Yüz döndürmek, “yüz çevirmek, terketmek, iltifat etmemek”¹⁰⁵ manalarına gelir. Şair, bundan hareketle düşmanın sayısı ne kadar olursa olsun hançerin savaş meydanını asla terketmeyeceğini yine bu silahı kişileştirerek anlatır.

6. Tokınsa Zâl-i felek cevşeninde eglenmez
Şu sem gibi yidi tâsdan ider güzer hançer

(*Felek Zâl'i karşı koysa (bile) zırhında duramaz.(Çünkü) hançer, şu zehir gibi yedi tasta- n geçer.*)

Bu beyitte eskiden kullanılan zehirli kılıç gibi hançerin de zehirli olduğundan bahsedilmiştir. Zehrin, tesiri sebebiyle yedi tasta- n geçtiğinin ifade edildiği beyitte, hançerin de o derece tesirli ve öldürücü olduğu anlatılmıştır.

İran'ın efsanevî kahramanlarından Sam'ın oğlu olan Zâl, vücudundaki bütün tüyler bembeyaz olarak doğmuş, bu sebeple Elburz Dağı'na bırakılmış ve Simurg tarafından büyütülmüştür. *Şehnâme*'de Zâl'in doğumunun anlatıldığı bölümde yüzünün güneşe benzediği, saçlarının bembe-

¹⁰⁴ Abdülkadir Karahan, “Trabzonlu Figânî'de Atasözleri ve Deyimler”, *TDED*, C. XXIII, İstanbul 1981, s. 165-174.

¹⁰⁵ *Yeni Tarama Sözlüğü*, Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara 1983, s. 255.

yaz olduğu, babası Sam'a doğumunun bir hafta söylenmeyip saklandığı belirtilmiştir.¹⁰⁶ Zâl, aynı zamanda yaşlılık münasebetiyle de kullanılan unsurlardan biridir. Bu sebeple eskiliğinden dolayı dünya veya felekle birlikte anılır.¹⁰⁷

7. Çekerse nola o Ye'cûc-i fitneye seddi Cihânda buldı Skender gibi zafer hançer

(*Hançer, dünyada İskender gibi zafer bulduğundan fitne Ye'cûc'üne seddi çekerse şaşılır mı?*)

Ye'cûc, "Me'cuc ile birlikte, Nuh peygamberin oğlu Yâfes zürriyetinden iki kabilenin adıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen (Kehf/99, Enbiyâ/96) bu iki kabile tefsirlerde hayli değişik tanımlanmıştır. Ancak ortak noktaları dünyayı fesada verecekleri, kıyâmete dek bütün insanlığa şümulu bir afet oldukları ve kıyâmete yakın zamanda, buldukları yerden çıkacaklarıdır."¹⁰⁸ şeklinde anlatılmaktadır. Bu iki kabile ayrıca şöyle betimlenirler: "Kısa boylu, kulakları yerden sürünen çirkin yaratıklar imiş. Sözleri garip ve anlayışları kıt imiş."¹⁰⁹ Şair beyitte, İskender ve Ye'cûc ile Me'cûc kavimlerine telmihte bulunarak, hançerin fitnenin önünü kestiğini ve dünyada büyük zaferler kazandığını belirtmiştir. Beyitte ayrıca Sedd-i İskenderî de hatırlatılmaktadır. Bu set ve yapımı şöyle anlatılmaktadır: "İskender'in arzusuna ulaşmadan döndüğü karanlıklar ülkesi seferinin ardından insanlar, Ye'cûc ve Me'cûc adlı kavmin kendilerine aralıksız saldırdıklarını söyleyip bunu önlemesini istemişler, İskender de yanındaki bilginlerle bu kavmin geçiş yeri olarak bilinen Hazar Denizi'nin kuzeyindeki bölgelere gitmiş ve onların geçitlerinin demir, taş, katran ve kireç karışımından yüksek ve geçilmez duvarlarla kapatılmasını emretmiş, yapılan duvarlara Sedd-i İskender: İskender Seddi adı verilmiştir. Bu seddin Büyük Çin Seddi olduğu da söylenir."¹¹⁰

¹⁰⁶ Firdevsi, *Şehnâme*, Çev. Necati Lugal, C.I, İstanbul 1992, s. 286, 289.

¹⁰⁷ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 270.

¹⁰⁸ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 522.

¹⁰⁹ *A.g.e.*, s. 523.

¹¹⁰ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul 2008, s. 434, 435.

8. Olursa Sâ'm u Nerîmân anı basar darbı
Peleng-i kulle-i perhâş u şîr-i ner hançer

(*Savaş kulesinin kapları ve erkek arsları (olan) hançer, (karşısında) Sam ve Neriman olsa bile (onları) vuruşuyla bastırır, yener.*)

Şehnâme kahramanlarından Neriman'ın oğlu olan Sam, adaletli davranışları ve gerektiğinde hükümdarlara dahi nasihatlar verebilmesiyle anılan büyük kahramanlardan biridir.¹¹¹ Neriman ise, Şehnâme'de adı geçmekle birlikte hayatı hakkında pek fazla bilgi verilmeyen bir İran kahramanıdır.¹¹² Şairler özellikle medhiye tarzı şiirlerinde İran'ın bu meşhur kahramanlarını kullanarak kendi övdükleri kimselerle mukayese ederler ve memduhlarının bu meşhur kahramanlardan daha yiğit, daha cesur olduğunu belirtirler.

9. Yanında yüz yumaz idi Hıdîv-i devrânun
Ger olmasaydı yalın yüzlü sîmber hançer

(*Hançer, yalın yüzlü ve gümüş göğüslü olmasaydı, senin zamanının hidvi onun yanında yüzünü yıkamazdı.*)

Hançer, beyitte “yalın yüzlü” ve “sîmber” olarak anlatılmış, düz bir yüzeyi olması, çelikten yapılmış olması, onun bu vasıfları taşımasının sebebi olarak gösterilmiştir. Hançer, özelliği gereği pürüzsüz yüzeye sahip bir âlettir. Zamanının Mısır valisi, onun yanında yüzünü yıkamaktadır. Beyitte böylece hançere su verilmesi üzerinde de durulmuştur. Hıdîv, “imtiyazlı Mısır vâlisi veyâ bu vâlinin ünvanı”¹¹³ manasına gelmektedir. Defterdâr İskender Çelebi, önce makbûl sonra maktûl İbrahim Paşa ile Mısır'ın durumunun düzeltilmesi, aksayan yönlerinin halledilmesi için Mısır'a gitmiştir. Vezir-i azâm İbrahim Paşa burada önemli düzenlemeler yapmıştır.¹¹⁴ Figânî bu konuyu da hatırlatmak istemiş olabilir.

10. Kubâd-ı ma'reke İskender-i kader-kudret
Yanaşdı sana olupdur meger nöker hançer

((*Ey*) *Savaş meydanının Keykubâd'ı, kader kudretli İskender! Galiba hançer sana, hizmetkâr olmak üzere yanaştı.*)

¹¹¹ Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 258.

¹¹² *A.g.e.*, s. 240.

¹¹³ Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 431.

¹¹⁴ *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. I, Şubat 1994, s. 230.

Figânî övdüğü kişiyi İran'ın meşhur şahsiyetleriyle birleştirmiş durumdadır. Keykubâd, yaklaşık yüz yıl hükümdarlık yaptığı ve adaletli olduğu belirtilen bir İran hükümdarıdır.¹¹⁵ Klasik Türk şiirinde Zülkarneyn diye anılan, peygamber olup olmadığı bilinmeyen İskender ile Makedonya Kralı İskender'in hayatlarına dair hadiseler karışık olarak yer almaktadır.¹¹⁶ Özellikle Âb-ı hayât, Zulumât, Hızır ve İlyâs ile münasebeti ve Âyîne-i İskender'le birlikte edebiyatta yer verilen İskender'in, beyitte de kader kadar kudreti olduğu, her şeyi başarmaya muktedir olduğu belirtilmektedir. Yanaşmak, yaklaşmanın dışında "*hizmete durmak*"¹¹⁷ manasına da gelen bir fiildir. Beyitte İskender Çelebi'nin yanında hançerin, onun hizmetini gören bir yanaşma olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca hançerin yana takılmasına da işaret edilmiştir.

11. Kesüp bogazların a'dânun akıdur bahri
Skender oldı neberd illerinde her hançer

(Her hançer, savaş illerinde İskender gibi olduğundan, düşmanların boğazlarını kesip (kanını) deniz (gibi) akıtır.)

İskender, savaşçı vasfıyla da karşımıza çıkan bir kahramandır. Beyitte Figânî İskender'in bu özelliğini hatırlatarak hançer-İskender bağlantısına yer vermiş ve memdûhunun düşmanlarının yok edilmesi üzerinde durmuştur.

12. Yanında kim ki çıkar eğri dökmege kanın
Elinde Zâl-i sipihrûn hilâl zer hançer

(Yanında her kim eğri çıkarsa, onun kanını dökmek için felek Zâl'inin elinde hilâl, altın bir hançer olur.)

Ayın evrelerinden olan ve şekil açısından hançere benzeyen hilâl, rengi dolayısıyla altın bir hançer olarak kabul edilmiştir. Eğri kelimesi "kötülük, fenalık"¹¹⁸ manalarına gelmektedir. Şair, memdûhun, her zaman hançerin koruması altında olduğunu belirtmiş, gerekirse kötülerin kanını akıtacağını anlatmıştır.

¹¹⁵ Dursun Ali Tökel, *a.g.e.*, s. 227.

¹¹⁶ *A.g.e.*, s. 187.

¹¹⁷ *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 233.

¹¹⁸ *A.g.e.*, s. 78.

13. Sanur görenler anı bahr içinde mâhîdür
Kefün içinde ne dem kim tutar makar hançer

(*Hançer her ne zaman senin elinin içinde yer tutarsa, onu görenler deniz içinde balık sanır.*)

Şair, beyitte leff ü neşr yapmak suretiyle deniz ile el, balık ile de hançer arasında ilişki kurmuştur. Balık, hançer münasebeti şekil bakımından olduğu kadar parlaklıkla alâkalı da olabilir. Övdüğü kimsenin elini denize teşbihi, aynı zamanda onun cömertliğinin, lutufkârlığının, ihsanlarının ve yardımlarının bolluğunu anlatmak içindir. Dem kelimesinin “zaman” manasının yanında hançer münasebetiyle “kan” anlamı da düşünülmelidir.

14. Cihâd hakkını kim setr iderse hakkında
Lisân-ı hâl ile okur fekad kefer hançer

(*Savaş hakkını kim gizlerse, hançer hâl diliyle hakkında “hemen kâfir oldu” ifadesini okur.*)

Cihâd, din uğruna yapılan savaştır. “Arapça’da ‘güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak’ manasındaki cehd kökünden türeyen cihad, İslâmî literatürde ‘dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek’¹¹⁹ manasına gelir. Tasavvufta nefisle mücadele anlamı taşır ki buna “cihâd-ı ekber” denir.¹²⁰ Cihadı engelleyenin kâfir olacağına belirtildiği beyitte, hançerin bu sözü “lisân-ı hâl” ile söylediği ifade edilmiştir. Hâl, Allah’ın ihsanı neticesi gönle zuhur eden feyiz, his ve manaya denir.¹²¹ Hâl sahibi kimseler, sıradan insanların ötesinde insan-ı kâmil mertebesinde olanlardır. Bu sebeple şair, hançere dinî bir özellik de yüklemektedir. Figânî ayrıca birçok hadisin içinde yer alan “fekad kefer” ifadesini kullanarak metnin anlamını kuvvetlendirmiştir.

¹¹⁹ Ahmet Özel, “Cihad”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 527.

¹²⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s. 121.

¹²¹ *A.g.e.*, 218.

15. Ziyâfet eylemege hasmunı neberdünde
Getürdi ortaya hânını mâ-hazar hançer

(*Hançer, savaşında düşmanına ziyafet eylemek için hazırlanmış sofrasını ortaya getirdi.*)

Hançerin düşmanlara hazırladığı sofa, ölüm ve kanla donanmış bir sofa olacaktır. Figânî, savaş meydanını bir sofraya benzetmiş, burada İskender Çelebi'nin düşmanlarına bir ziyafet verileceği ifade edilmiştir. Ziyafette de tıpkı savaşta olduğu gibi kalabalık ve ikram söz konusudur.

16. Ne tan gönüllerini çâk iderse a'dânun
Çü mâ'-i cârî gibi dilleri açar hançer

(*Hançer, akar su gibi gönülleri açtığından, düşmanlarının da gönüllerini yararsa (bunda) şaşılacak bir şey yoktur.*)

Açmak, “parlatmak, perdahlamak, fethetmek, zaptetmek, uzağa sürmek, yaymak, açığa vurmak, ortaya koymak”¹²² manalarına da gelen bir fiildir. Metinde tevriyeli olarak kullanılmıştır. Akarsu, izleyenleri ferahlatan, ruhen rahatlamalarını sağlayan bir unsurdur. Hattâ psikolojik tedavide de suya bakılması, su kenarında bulunulması musikiyle beraber kullanılan yöntemlerden biri olmuştur.

Beyitte düşmanlarla alâkalı olmamakla birlikte, açmanın ferahlatmak manası üzerinde de durulmuştur. Nasıl ki bir insan ancak su içince açılır, ferahlarsa, yapımında su kullanılan ve kalbe giren hançer de gönülleri (göğüs kafesini) paramparça eder.

17. Şu denlü âlemi tutdı sadâ-yı adlün kim
Kimesne kimseye dahl eylemez meger hançer

(*Adaletinin sesi (şöhreti) âlemi öylesine kapladı ki galiba hançerden başka, hiç kimse diğerine karşımaz.*)

Şairler kasidelerinin medhiye bölümlerinde övdükleri kişileri en adaletli, en kahraman, en hünarlı gibi toplumun üstün saydığı vasıflarla anlatırlar. Bu beyitte de Figânî memdûhunun adaletinin sesinin bütün dünyayı kapladığından bahsetmekte, hançerden başka kimsenin kimseye

¹²² *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 2.

karışmadığını ve kimsenin birbiriyle bir sorunu, bir kavgası olmadığını belirtmektedir.

18. Yarar geçinmege yanunda ol dem-i peygâr
Sokup dil agzına hasmun haber ider hançer

(O savaş zamanı senin yanında kendini faydalı göstermek için, hançer düşmanın ağzına dil sokup haber verir.)

Beyit, hançer ile dil münasebeti üzerine kurulmuştur. Dil, “Düşmanın durumunu söyletme için alınan tutsak.”¹²³ manasıyla beraber dil sokmak; düşmanın arasına casus sokmak anlamında kullanılmış olmalıdır. Figânî, şekil benzerliği dolayısıyla insan organı olan dili, hançere benzetmiş, böylelikle düşmanın ağzına hançerin bastırıldığını ve konuşurulduğunu, bilgi alındığını anlatmıştır.

19. Su sızmaz aralarından iki karındaşdur
Ne sûya tîgunı salsan bile gider hançer

(Aralarından su sızmayan iki kardeş olduklarından hangi tarafa kılıcını salsan hançer onunla birlikte gider.)

Kılıç ve hançer kesici, öldürücü savaş âletleri olmakla beraber aynı zamanda çelikten yapılmışlardır. Bu sebeple kardeş olarak gösterilmişlerdir. Yapımları esnasında çeliğin keskinleşmesi için su katılır. Bundan dolayı bu âletler geçtiği zaman onlarla su münasebeti kurulması gelenektir. Ahmet Talât Onay bu hususta, “Bıçak, kılıç gibi kesici aletler yapıldıktan sonra sertlik vermek için yapılan ameliyeye su vermek derler. Bu ameliye gizli tutulur. Bir sırdır...Demir kabiliyyet-i tetarukiyye ve işbirâriyyesi ziyâde olan madenlerdendir. Buna sertlik vermek için su verilir. Paslanmaması için de meneviş vurulur”¹²⁴ der ve bu işlemin yapılışını anlatır: “Su vermek demir beyaz derece-i hararete gelince su verilecek tûl ve arzı ne kadar ise o kadar yerine avam tâbirince potaşı (fennisi potası) eğilir. Sonra sabunlu su dökülür. Potaşı dökülen yerler sulanmış çelik olur. Diğer yerler demir kalır. Hava çeliği, civa çeliği, rütubet çe-

¹²³ A.g.e., s. 67.

¹²⁴ Ahmet Talât Onay, a.g.e., s. 379.

liği...Muhtelif suretlerde su verilmiş gayet sert çeliklerdir. Demirin terki-
bine krom, nikel katılırsa bu halita da sert olur.”¹²⁵

20. Sipihir hıngine bindi ‘adûn ile rezme

Takındı şa‘şa‘adan husrev-i kamer hançer

*(Ay hükümdarı, düşmanın ile savaşmaya giderken, feleğin kır atına binip
şasaadan hançer takındı.)*

Beyitte hilâl ve parlaklığı söz konusu edilmiştir. Hançere benzeyen hilâl, siyah bir gecede, âdeta pırıltılı elbiseler giyip, savaşmak için atına atlayan bir şahıs olarak çizilmiştir. Beyti “ey sevgili (memdûh), gökyüzünde hançere benzeyen ay bile senin düşmanlarını ortadan kaldırmak için savaşmaya gitmektedir” şeklinde manalandırmak da mümkündür. Şair, böylece övdüğü kimsenin kadrinin yüceliğini arttırmayı amaçlamıştır.

21. Yüze gelür nesi var ise cevher ü zerden

Yolunda harc ider önünde pâreler hançer

*(Hançer, mücevher ve altından ortaya koyabileceği nesi var ise senin yolunda
harcar ve önünde parçalar.)*

Bu beyitte şair, hançerdeki ve özellikle kabzasındaki mücevherlerden bahsediyor olsa gerektir. Bu sebeple Figanî, altın ve gümüş gibi kıymetli olarak meydana çıkarılacak ne varsa hançer senin yoluna sarfeder, demekle memdûhunu övmektedir.

22. Bitürdi işini rezmünde cümle a‘dânun

Şu denlü kâr-güzâr oldı bîşe-ger hançer

*(İş güç sahibi hançer, o kadar maharet gösterdi ki, savaşında bütün
düşmanlarının işini bitirdi.)*

Hançer, savaşta çok kullanılması ve düşmanları öldürmesi sebebiyle iş güç sahibi olarak nitelendirilmiş ve İskender Çelebi’nin böylelikle düşmanı kalmadığı anlatılmak istenmiştir.

¹²⁵ A.g.e., s. 379.

23. Ne çekdügümi dilümden bilüp durur cânâ
Yanuna vardı egildi virür haber hañcer

(*Ey sevgili, gönlümden ne çektiğimi bildiğinden, hañcer senin yanına varıp eğilerek haber verir.*)

Şekil olarak ucu kıvrık olmasından dolayı eğilmek fiiliyle birlikte kullanılan hañcerin memdûhun yanına gidip, saygıyla eğilip Figânî'nin içinde bulunduğu şartları haber verdiği belirtilmiştir. Dil, konuşma organı olan dili de hatırlatmaktadır. Zira hañcer ve dil benzerliği, haber vermek de söz konusu edilince yer alabilir. Figânî, büyük devlet adamı İskender Çelebi'ye hâlini hañcer vasıtasıyla ilettiğini söylemekte, bu devlet adamından yardım istemektedir. Ayrıca savaşta bir kahraman gibi çarpışmış, binlerce düşmanı öldürmüş olduğunu tasavvur ettiği hañcerin bile bu şahsiyet karşısında saygıyla eğildiğini anlatmıştır.

24. El üzre tut beni 'arz-ı hüner idem sana
El üzre tutmag ile gösterür hüner hañcer

(*Nasıl ki hañcer el üzerinde tutulmakla hüner gösteriyorsa (sen de) beni el üzerinde tut, sana hünerimi göstereyim.*)

Osmanlı Devleti'nde hem padişah ve şehzâdeler hem de devlet adamları sanata ve sanatçıya büyük önem vermişler, onları desteklemişler, lutuf ve ihsanlarda bulunmuşlardır. Bir kısmı kendileri de şair olan bu kimseler, özellikle XVI. yüzyıl gibi devletin yükseliş ve müreffeh bir döneminde edebî hayatın önemli ölçüde başarılı olmasını sağlamışlardır. Figânî, hayatı boyunca birçok devlet büyüğüne kasideler sunmuş, bunlar karşılığında çeşitli görevler almaya çalışmıştır. Hañcer el ile kullanılan bir silah olduğundan şair, el üzre tutmayı hem gerçek manada hem de deyim olarak kullanıp, "marifet, iltifata tâbidir" misâli, memdûhundan kendisini himâye etmesini, korumasını ve el üstünde tutmasını istemektedir. Böylece Figânî de ona hüner gösterecektir.

25. Şeh-i vilâyet-i nazmam zebân durur tîgum
Tenümdeki eyegüler bana yeter hañcer

(*Nazım şehrinin hükümdarıyım, kılıcım dilimdir. Bana hañcer olarak vücûdumdaki kaburga kemikleri yeter.*)

“Kaburga kemiği” manasına gelen eyegü,¹²⁶ metinde hançerle irtibatlandırılarak verilmiştir. Hançer redifli veya hançerin geçtiği şiirlerde kemik-hançer benzetmesi rastlanılan bir durumdur. Şair, fahriye yaptığı bu beyitte, tabîi olarak kendisini nazım ülkesinin hükümdarı, şiirlerini söylediği dilini kılıç, kemiklerini de hançer olarak belirtmiştir. Zira şaire gerekli olan şeyler zaten bunlardır. O, kılıç ehli değil, kalem ehlidir.

26. Figânî lâf ü güzâf eyleme geçenden geç
Zebân-i ta'ne uzatmaya bana her hançer

(*Figânî, boş laf etme, dedikodudan vazgeç. Her hançer bana ayıplama, kınama dili uzatmasın.*)

Kasidenin taç beytinde şair, yine şekil benzerliği dolayısıyla dil ve hançer benzetmesini yapmıştır. Kendisine hançer gibi keskin dilleri olan kimselerin melâmet dili uzatmamasını istemektedir. Bu sebeple önceden olmuş bitmiş her şeyi unutmaya hazırdır ve kendisine bunu telkin eder. Zira geçenden geçmek, “Olmuş bitmiş unutmak.”¹²⁷ manasına gelen bir ifadedir. Beyti Figânî'nin hayatıyla da irtibatlandırmak mümkündür.

27. Senâna bildi ki yokdur zebân-i şâyestem
Beyâna başladı yanumca muhtasar hançer

(*Hançer, senin övgüne lâyık dilim olmadığını bildiğinden, yanımda kısaca beyâna başladı.*)

Kasidelerin son bölümlerinde özellikle methedilen şahsiyet karşısında şairlerin, âcizlik belirtmeleri, kendilerini aşağı göstermeleri ve onlara lâyık sözleri olmadığını söylemeleri yine bu şiirin geleneğindedir. Her ne kadar övgüye lâyık bir dili olmadığını söylese de bu durum bile fahriye havası taşımaktadır.

28. Niçe ki ola nihân Hızır suyu zulmetde
Niyâmün içre tuta dâ'imâ makar hançer

(*Nasıl ki Hızır suyu (Âb-ı hayât) karanlıkta gizleniyorsa, hançer de daima kınının içinde yer tutsun.*)

¹²⁶ *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 87.

¹²⁷ Ahmet Atillâ Şentürk, *Yahyâ Beg'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*, İstanbul 1998, s. 8

Şiirin son beytinde şair, “Kılıç kınında gerek” misâli âdetâ savaştan ziyade barış mesajı vermektedir. Kın, hançerin içine konulduğu kılıftır. Özellikle ahşaptan yapılan kınlar, üzerleri deri, kadife gibi kumaşlarla kaplanmış ve çeşitli madenlerle süslenmiştir.¹²⁸ Beyitte, Hızır ve Âb-ı hayât’a telmihte bulunulmuş, hançer ve su bağlantısı yeniden hatırlatılmıştır.

Figânî, hançer redifli veya hançerin kullanıldığı şiirlerde olduğu gibi klasik benzetmeler içinde memdûhunu övmüş ve Abdülkadir Karahan’ın da belirttiği gibi yedi, on, on birinci beyitlerde yer alan İskender ve yirmi sekizinci beyitte bulunan Hızır dolayısıyla muhtemelen Defterdâr İskender Çelebi’ye yazıldığı düşünülebilecek bir kaside¹²⁹ kaleme almıştır.

Sonuç olarak kırk civarında dîvânın taranmasıyla meydana getirilen bu yazıda, “hançer”in, Klasik Türk şiirinde hem beyit içinde hem de redif olarak çok kullanılan ve etrafında birçok benzetme oluşturulmuş silahlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Bu âletin, oldukça yaygın bir kullanımı olduğu sadece *Fuzûlî Dîvânı*’ndaki durumundan anlaşılabilir. Bu dîvânda kelimenin, “hançer-i seyl-âb, hançer-i hûn-rîz, hançer-i bî-dâd, hançer-i gamze, hançer-i müjgân, cevr hançeri” vb. şeklinde terkiplerle birlikte kırk yedi yerde geçtiği tespit edilmiştir.¹³⁰ Klasik Türk şiiri içerisinde, hançer kelimesini redif olarak kullanan ve metinleri tespit edilebilen altı kaside ile on gazel dışında, tarama sahasının genişletilmesiyle daha başka örnekler de karşımıza çıkacak ve bu sayı artırılabilir. Ancak tespit edilebilen metinlerden hareketle, çıkması muhtemel örneklerde de hemen hemen aynı unsurların kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Bu metinlerde genel olarak hançerin şekil ve fonksiyonu açısından birçok nesneyle bağlantısı üzerinde durulmuş, özellikle kasidelerde övülen kimsenin bir nevi savaşçı gücünü, kahramanlığını ifade etmek amacıyla kullanılmış olduğu anlaşılmıştır.

Hançer redifli şiirlerde konu benzerliği varsa da, gerek kafiye ve gerek vezin kalıplarının bütün şiirlerde aynı olmayışı, bu şiirlerin bir kısmı-

¹²⁸ Tülin Çoruhlu, *a.g.m.*, s. 549.

¹²⁹ Abdülkadir Karahan, *a.g.e.*, s. XVIII.

¹³⁰ Nahid Aybet, *a.g.e.*, s. 309.

nın birbirlerine nazire olmasını engellemektedir. Ancak Necâtî, Revânî, Üsküplü İshâk Çelebi, Kemalpaşazâde'nin (-ân hançer, Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün); Şeyh Gâlib ve Keçecizâde İzzet Molla'nın (-er hançer, Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün); Bâkî, Gelibolulu Mustafa Âlî, Muhibbî, Ulvî ve Osmanzâde Tâib'in (-ân hançer, Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün) aynı kafiye ve vezin kalıbıyla kaleme aldıkları şiirlerinin birbirlerine nazire oldukları söylenebilir.

“ON DAGGER IN THE CLASSICAL TURKISH POETRY AND FIGÂNÎ'S
DAGGER REDIF KASIDE”

Abstract

War Weapons in the Turkish Classical Poetry, take an important part for the poet's symbol world. In the essay, among those war weapons, we dwelled on “dagger” and as far as we identified, we tried to show attributes predicated to dagger. Moreover, we expressed which poets use “dagger” as redif. In addition to this, we made an evaluation of Figânî's kaside in order to give an example for poems in which dagger is used as redif.

Keywords

Classical Turkish Poetry, dagger, dagger redif, Figânî.